

UDK:330.2

Maftuna NAMOZOVA,

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi huzuridagi Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti tayanch doktoranti

E-mail: m.namozova@gmail.com

NamMQI PhD N.Farxodjonova taqrizi asosida

JAMIYAT TARAQQIYOTINI IZDAN CHIQRARISHGA QARATILGAN RADIKAL G'OYALARNING NAMOYON BO'LISH SHAKLLARI

Annotsiya

Ushbu maqolada radikal g'oyalarning turli shakllari, ularning turlari, radikal g'oyalarning paydo bo'lishiga sabab bo'luvchi omillar o'rganilgan va chuqur tahlil qilingan. Shuningdek radikalizmni jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta'siri tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Diniy radikalizm, siyosiy radikalizm, yekologik radikalizm, siyosiy radikalizm, texnologik radikalizm, ijtimoiy radikalizm, ta'lim radikalizmi, salbiy ta'sir, omillar.

MANIFESTATION OF RADICAL IDEAS AIMED TO DESTROY SOCIETY'S DEVELOPMENT

Annotation

This article studies and deeply analyzes various forms of radical ideas, their types, factors causing the emergence of radical ideas. It also analyzes the negative impact of radicalism on the development of society.

Key words: Religious radicalism, political radicalism, environmental radicalism, political radicalism, technological radicalism, social radicalism, educational radicalism, negative impact, factors.

ПРОЯВЛЕНИЯ РАДИКАЛЬНЫХ ИДЕЙ, НАПРАВЛЕННЫХ НА ПОДРЫВ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Аннотация

В данной статье изучаются и глубоко анализируются различные формы радикальных идей, их виды, факторы, вызывающие возникновение радикальных идей. Также анализируется негативное влияние радикализма на развитие общества.

Ключевые слова: Религиозный радикализм, политический радикализм, экологический радикализм, политический радикализм, технологический радикализм, социальный радикализм, образовательный радикализм, негативное воздействие, факторы.

Kirish. Jamiyat davlatning asosiy suyanadigan kuchidir. Davlatning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy jihatdan gullab yashnashi ham bevosita shu jamiyat a'zolarining harakatiga bog'liq. Shunday ekan jamiyat ichida harakatga kelgan har qanday buzg'unchi g'oyalar uning taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu ma'noda, diniy fundamentalizm, terrorizm, ekstremizm, mutaassiblik kabi buzg'unchi g'oyalar radikallashuvning avj olishiga xizmat qiluvchi ijtimoiy kasallikdir. Bu kasallik jamiyatning turli yot g'oya va mafkuralarga nisbatan immunitetini susaytirish bilan bir qatorda jamiyat hayotini izdan chiqarishga sabab bo'ladi. Sababi radikalizm – muttasiblikning bir ko'rinishi bo'lib murosani inkor etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bugun jamiyat taraqqiyotini izdan chiqarishga qaratilgan radikal g'oyalarning namoyon bo'lish shakllari va ko'rinishlari juda ko'p va ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega. Radikalizmning tahdid darajasi uning shakli, masshtabi, ta'sir doirasiga qarab belgilanadi. Shuningdek, qachonki radikalizm mintaqaviy va global xarakterga ega bo'lsa uning tahdid darajasi oshadi. Radikalizm muayyan millat, jamiyat, davlatga bog'liq emas. U mafkuraviy virus sifatida bugungi globalizatsiya sharoiti va integratsiya jarayonlarida muayyan hudud bilan chegaralanmaydi. Bu g'oyalarni aniqlash va ularga qarshi kurashish jamiyatning barqarorligi va taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega.

Ba'zi bir o'rganilgan adabiyotlarga ko'ra radikalizmni ikki turga ajratiladi: ijtimoiy radikalizm va siyosiy radikalizm [1]. Ammo jamiki o'rganilgan va tahlil qilingan adabiyotlarga asoslanib biz radikalizmi boshqa turlari mavjud bo'lib, ularni tadqiqot ishimizda quyidagi tartibda berishni ma'qul ko'rdik:

Siyosiy radikalizm,
Ijtimoiy radikalizm,
Madaniy radikalizm,
Texnologik radikalizm,
Ekologik radikalizm,
Iqtisodiy radikalizm,
Ta'lim radikalizm,

Diniy radikalizm kabi barcha qarashlar va g'oyalarning haddan tashqari keskin, radikal talqin qilishdan iborat.

Ayni vaqtda radikallashuvning asosiy ko'rinishi sifatida siyosiy, diniy radikalizm namoyon bo'lmoqda. Diniy radikalizm katta buzg'unchilik kuchiga ega, chunki u jamiyat uchun muhim bo'lgan qadriyatlar va munosabatlarni shubha ostiga qo'yadi, ijtimoiy va diniy aqidaparastlik uchun asos bo'lib xizmat qiladi, bu esa o'z navbatida odamlarni noqonuniy xatti-harakatlar sodir etadi va radikal g'oyalar ortidan turli salbiy oqibatlar vujudga keladi [2].

Diniy mazmunga ega, shu bilan bir qatorda siyosiy radikalizmga yo'naltirilgan diniy tashkilotlar yoki dindorlikning muayyan belgilariga ega bo'lgan tashkilotlar konstitutsiyaviy tuzum asoslarini kuch bilan o'zgartirishni, milliy va diniy adovat va nizolarni qo'zg'atishni hamda boshqa ekstremistik faoliyatni o'z oldiga maqsad qilib qo'yishi ham mumkin.

Diniy radikalizm - diniy e'tiqod, qarashlar va g'oyalarning haddan tashqari keskin, radikal talqini bilan tavsiflanadi. Diniy radikalizm muayyan diniy ta'limotlarga qat'iy rioya qilishni targ'ib qiladi. Dunyoviy hayot, zamonaviy turmush tarzini inkor etishlari va hatto ba'zan o'z diniy qarashlari, diniy fundamentalizm bilan bog'liq qarashlar va mafkuralarni targ'ib qilish uchun turli darajada tazyiq va zo'ravonlik qilishlari ham mumkin. Asosan bunday diniy e'tiqod bilan bog'liq qarashlar — niqoblangan ekstremistik qarashlarga ega bo'lgan shaxs ongini va shurini tubdan buzg'unchi o'zgartirishni nazarda tutuvchi radikal ta'limotga asoslangan, zo'ravonlik xarakteridagi noqonuniy xatti-harakatlarni sodir etish zarurligi g'oyasidir.

Barcha diniy an'ana va ta'limotlar radikallashuvdan holi emas. Ammo bugungi kunda ijtimoiy siyosiy omillar va tarixiy shart sharoitlar, makon va zamon bilan bog'liq holatlar tufayli islomning radikallashuvi dolzarb hisoblanadi. Islom dinini ekstremizm va terrorizm yoki boshqa noqonuniy harakatlar bilan ajratib ko'rsatish mutlaqo qabul qilinishi mumkin emas.

Shu bilan birga, Islom dunyodagi eng yosh jahon dini va e'tiqod qiluvchilar soni bo'yicha eng katta dinlardan biri hisoblanadi. Aynan islomning dunyoda mashhurligi, shuningdek,

islom diniga e'tiqod qiluvchi sayyoramiz aholisining ko'plab mintaqaviy va global to'qnashuvlar va urushlarda ishtirok etishi islom dini bilan bog'liq radikalashuvga va diniy radikalizmning ekstremistik va terroristik harakatlariga sabab bo'lishda namoyon bo'lmoqda [3].

Shu o'rinda, diniy motivdan siyosiy maqsadlarda foydalanish radikalizm harakatida markaziy o'rin egallaydi. Ma'no va mazmun konteksti o'zgartirilgan istalgan diniy e'tiqod bir butun bo'lib, undagi alohida fikr va jumlar yulib olinadi va ommaga taqdim etiladi. Bu taqdimotlarda internet tarmog'lar asosiy o'rinni egallaydi. Ularni boshqa kontekstga o'zgartirish mazmun va ma'no deformatsiyasiga olib keladi. Sof diniy aqidaga nisbatan qarama-qarshi munosabatda bo'lgan ko'pchilik radikal va ekstremistik guruhlar faoliyati aynan shu tamoyil doirasida tuziladi va unga amal qiladi.

Natijalar va muhokama. Dinlarning bag'rikenglik tamoyiliga zid bo'lgan va tinchlikni targ'ib qiluvchi, ilm dini bo'lgan islom nuqtai nazaridan boshqa diniy aqida va konfessiyalarga nisbatan toqatsizlik, ularni iymon kategoriyasida tanqid ostiga olish, ularga salbiy munosabatda bo'lish, va hattoki, ularni ma'naviy va jismoniy yo'q qilishga qaratilgan yondashuv g'oyaviy buzilish ekanidan dalolat beradi. Radikallar ana shu aqidaviy ta'limotlarni turlicha talqin qilish orqali o'zlarining "xos" mafkurasini yaratadi. Aqidaning buzilishi, turli diniy chaqiriqlarning yuzaga kelishi ortidan unga ergashuvchilarning soni ortib borishi jiddiy ijtimoiy tahdid sifatida ko'riladi. Radikalizmga keng yo'l ochuvchi targ'ibotda targ'ibotchilar insonning eng nozik diniy e'tiqot bilan bog'liq hislarini chertishadi

Shuni alohida ta'kidlashimiz lozimki, radikalizm targ'ibotida asosiy o'rinni unga ergashuvchilar ongi va dunyoqarashiga ta'sir etuvchi omillar egallaydi. Bular ijtimoiy voqe'likni haqqoniy va to'g'ri anglay olmaslik, radikal g'oyalarga ko'r-ko'rona ergashishdir. Ekstremizmning targ'ibot va tashviqotlarida ijtimoiy voqe'likni yanglish, yashiringan manfaatlar qobig'ida, siyosiy harakatlar maqsadlari yo'nalishida singdiriladi. Natijada ekstremistik g'oyalar qurboni bo'lgan shaxs terrorchiga, uning g'arazli maqsadlarini amalga oshiradigan manqurtga aylanadi. Terrorizm va ekstremizm mafkurasida asosida dunyoni inkor etish g'oyasi mavjudligi buni yorqin misolidir.

Shu ma'noda radikalizm keskin ideologiyaga ega bo'lib, agressiv xarakter kasb etadi va ekstremistik qarashlarni bayon etadi va oxir-oqibatda terrorizmga olib kelishi mumkin. Bunday shaklga ega radikallar noqonuniy guruhlar, jinoiy elementlar, ekstremistik qarashlarga ega tashkilot sifatida faoliyat yuritadi va jamiyat, davlat, mintaqa xavsizligiga sezilarli darajada tahdid soladi. Ta'kidlash joizki, ayrim hollarda, qonuniy tashkilotlar, siyosiy boshqaruv vakillari ham radikal kayfiyatdagi faoliyatni amalga oshirishlari mumkin.

Radikalizmning murakkab shakllaridan biri umum qabul qilingan me'yorlardan chiqish, manfaatlar to'qnashuvi, g'oyaviy qarashlar nomuvofiqligi yuz berganda, nafaqat bag'rikenglik, balki insoniy fazilatlar e'tibordan chetda qoladi. Har qanday hodisa va jarayonlar sodir bo'lishining aniq sabab va faktorlarga tayanishi uning radikal asosini anglashning muhim talabi hisoblanadi. Shu sababdan radikal g'oyalarni tushunish va ularga nisbatan tanqidiy fikrlash muhimdir, chunki ular jamiyatning rivojlanishiga va o'zgarishiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'rganilgan adabiyotlar va tahlil qilingan tadqiqotlarga ko'ra radikal g'oyalar quyidagi sabablar orqali paydo bo'lishi mumkin: Bularga ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, mafkuraviy

bo'shliq hamda globallashuv jarayonlari orqali radikal g'oyalarning tez tarqalishi mumkin.

Shuningdek radikalizmning shakllanishiga sabab bo'luvchi omillar sirasiga quyidagilarni kiritish mumkin:

bolalikdagi tarbiya tipi (avtoritar, ezuvchi, shubhali, nazorat qiluvchi, "oila kumiri" tipi bo'yicha yoki hech qanday nazoratsiz, hamma narsaga ruxsat etilgan va boshqalar.);

shaxsning o'ziga xos psixologik xususiyatlari (o'ziga past baho berish, o'zining ustuvor ehtiyojlari, nuqtai nazari, g'oyalari, psixologik himoya, nevrotizm, harakatsizlik mexanizmlari);

keskin vaziyatlarda xulq-atvorning vayron qiluvchi, yemiruvchi va o'ziga qaratilgan strategiyasi;

shaxs ongining buzilishi: tobelik, xavotirlik, qo'rqoqlik, hasadgo'ylik, mutakabbirlik;

faqat o'z manfaatlarini yuqori qo'yish ortidan egoistik xulqning shakllanishi, atrofdegilarga nisbatan hudbin munosabatning yuzaga kelishi.

Radikalizm illatining salbiy ta'sirlari itimoiy, iqtisodiy va xalqaro munosabatlarda ham o'zini yaqqol ko'rsatadi.

Jumladan,

1. Iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri:

- Investision muhitning yomonlashuvi
- Turizm sohasining zarar ko'rishi
- Iqtisodiy resurslarning xavfsizlikka sarflanishi

2. Ijtimoiy sohadagi ta'siri:

- Jamiyatda qo'rquv va ishonchsizlik muhitining paydo

bo'lishi

- Millatlararo va dinlararo ziddiyatlarning kuchayishi

- Yoshlarning taraqqiyot jarayonlaridan chetlashishi

3. Xalqaro munosabatlarga ta'siri:

- Mamlakatning xalqaro imidjiga putur etishi

- Xalqaro hamkorlik imkoniyatlarining cheklanishi

- Mintaqaviy barqarorlikka tahdidlar shular

jumlasidandir.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak radikalizm mazmun-mohiyatiga ko'ra, global muammolardan biri. Bugungi kundagi globallashuv va texnika taraqqiyoti radikalizm va ekstremizm singari ijtimoiy tahdidlarni umumjahon muammosiga aylantirib ulgurdi.

Davlat rahbari bu jarayonni "...ekstremizm bilan bog'liq tahdidlar transmilliy xarakterga ega bo'lib, bu illat o'z xavfining ko'lami bo'yicha butun dunyo hamjamiyatini tashvishga solmoqda. Bu faqat mahalliy yoki mintaqaviy muammo bo'lib qolmay, paydo bo'lishi va rivojlanish xususiyatlari, maqsad va vazifalari, tashkiliy tuzilishi va faoliyati, psixologik va ijtimoiy shakllari jihatidan global hodisaga aylangan", deb ta'kidladi. U bilan kurashish xalqaro hamjamiyat hamkorligining dolzarb vazifalaridan biridir.

Xususan rus tadqiqotchisi I.Vasilenko "...Jahon davlatlarining hech birining harbiy qudrati radikal mafkuralarni iqtisod va qurol kuchi bilan bartaraf etishga qodir emas. Radikalizm va ekstremizm mohiyati biz o'ylagandan, tasavvur qilgandan ham kengroq ijtimoiy hodisadir. Uning mafkuraviy asoslari insonlar guruhini o'z domiga tortish borasida har qanday siyosiy targ'ibotdan kuchliroq qudratga ega" deb izohlaydi. Bundan ko'rinib turibdiki bugungi inson va qalbi uchun kurash avj olgan pallada yoshlarni buzg'unchi g'oyalar va ijtimoiy tahdidlardan himoya qilish, ularning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash va tahdidbardosh yoshlarni tayyorlash bizning oldimizda turgan muhim vazifalarimizdan biridir.

ADABIYOTLAR

1. Осипов В.Г. Радикализм, экстремизм и терроризм. К методологии проблематизации.//Из-во "Институт философии, социологии и права", г.Ереван, Армения, 2022 г., 55-бет.
2. Криминологический анализ угроз экстремистского характера в Крымском федеральном округе: монография / А. Н. Игнатов, А. А. Кашкаров, Д. В. Новиков. Симферополь: Крымский филиал Краснодарского университета МВД России, 2016. – 208 с.
3. Игнатов А.Н., Абисова К.С. Религиозная радикализация мест принудительного содержания как фактор экстремизма и терроризма //Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И.Вернадского. Юридические науки. – 2019. – Т. 5. – №. 3. – С. 136-144.
4. Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 15 декабрдаги "Терроризмга карши курашиш тўғрисида"ги қонуни. 2-модда
5. Ўзбекистон Республикаси ИИВ ТЭКББнинг "Ёшларнинг экстремистик ғоялар таъсирига тушиб қолишининг олдини олиш" Услубий қўлланмаси - Тошкент-2019.

6. Мухаммад Амин Яхё “Интернетдаги тахдидлардан химоя”: Ёрдамчи ўқув қўлланмаси. Тошкент-2016.